การฝึกสุนัขทหารของกองทัพบกไทย
Training of Military Working Dogs by the Royal Thai Army

บทความวิชาการ

ดลฤดี วาสนานนท์[1] และ ศุภชัย วาสนานนท์[2]
Dolruedee Wasananon and Supachai Wasananon
แผนกวิจัยและพัฒนา กองวิทยาการ กรมการสัตว์ทหารบก จังหวัดนครปฐม ประเทศไทย 73000
Research and Development Section, Technical Division, Veterinary and Remount Department, Nakhon Pathom, Thailand 73000
ประจำภาควิชาวิศวกรรมเครื่องกล คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering and Industrial Technology, Silpakorn University, Nakhon Pathom, Thailand 73000
E-mail: Dolruedeew@gmail.com[1] and E-mail: Wasananon@gmail.com[2]

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ในการเขียนบทความนี้ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการฝึกสุนัขทหารของกองทัพบกไทย โดยหลักการฝึกสุนัขทั่วไปมีเทคนิคสำหรับการฝึกคือ การได้รางวัล และสิ่งที่สำคัญอีกอย่าง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกับสุนัข สำหรับการฝึกสุนัขทหารกับสุนัขทั่วไปมีความคล้ายคลึงกันแต่มีจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน ถ้าเป็นสุนัขทั่วไปอาจเพียงแค่ให้เชื่อฟังตามคำสั่ง ซึ่งสุนัขทหารก็จะเหมือนกัน เพียงแต่ว่าการฝึกสุนัขทหารจะมีการหวังผลมากกว่านั้นเนื่องจากสุนัขทหารต้องปฏิบัติภารกิจทางทหาร 7 หน้าที่ ได้แก่ 1) ลาดตระเวน 2) สะกดรอย 3) ตรวจค้นทุ่นระเบิดและอุโมงค์ 4) ตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ 5) ตรวจค้นวัตถุระเบิด 6) สุนัขยาม และ 7) ยามสายตรวจ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องคัดเลือกสุนัขตัวที่เก่ง ฉลาด และแข็งแรงมาทำการฝึกเพื่อเป็นสุนัขทหารสำหรับปฏิบัติภารกิจทางทหารในทุกหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

คำสำคัญ: การฝึกสุนัขทหาร, กองทัพบกไทย, ภารกิจทางทหาร

---

[1] พันเอกหญิง ดร. ประจำกรมการสัตว์ทหารบก
Colonel Dr., Veterinary and Remount Department

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาวิศวกรรมเครื่องกล คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
Assistant Professor, Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering and Industrial Technology Silpakorn University

วันที่รับบทความ: 4 ก.พ.63 วันที่แก้ไขบทความ: 26 ม.ค.64 วันที่ตอบรับบทความ: 1 ก.พ.64

Abstract

The objective of this article is to study the training of military working dogs by the Royal Thai Army. The principle of dog training, in general, is for the dog to receive a reward for following a command. Another important aspect is the relationship between the owner/dog holder and the dog. The training of military working dogs and dogs in general is similar, but the desired goals are different. Dogs, in general, may simply need to obey orders, with the same applying to military working dogs. However, military working dog training has more demandingo objectives as military working dogs must perform seven military missions comprising: 1) undertaking patrols; 2) stalking; 3)searching mines and tunnels; 4) searching for narcotics; 5) searching for bombs and other explosives; 6) serving as guard dogs; and 7) undertaking inspections. Therefore, the dogs selected for training as military working dogs must be intelligent and strong so every military mission to which they are assigned can be accomplished.

Keywords: Military Working Dog Training, Royal Thai Army, Military Mission

บทนำ

บทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับการฝึกสุนัขทหารของกองทัพบกไทย (Military Working Dog Training by the Royal Thai Army) ในท่ามกลางสัตว์เลี้ยงที่หลากหลายนั้น สุนัขถือว่าเป็นสัตว์ที่ได้ชื่อว่าเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของมนุษย์ เนื่องจากความผูกพันระหว่างมนุษย์ และสุนัขที่เกิดขึ้นจากฮอร์โมนที่มีชื่อเรียกว่า Oxytocin ซึ่งจะทำงานได้ดีมากหากมนุษย์จ้องตาสุนัข ซึ่งฮอร์โมนดังกล่าวจะก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันขึ้นแก่ทั้งคู่ อีกทั้งสุนัขยังเปรียบเสมือนเด็กเล็กที่ต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากกิจกรรมในชีวิตประจำวันอยู่เสมอโดยอาศัยมนุษย์เป็นผู้ฝึก สืบเนื่องจากประวัติศาสตร์การสงครามที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน มีการนำสุนัขทหารมาประยุกต์ใช้งานกับการสงครามในระดับยุทธวิธีหลากหลายรูปแบบ เช่น การใช้สุนัขเข้าทำการโจมตีข้าศึกโดยตรง (Attack Dog) เป็นต้น ถึงแม้ว่าต่อมาวิวัฒนาการทางด้านยุทโธปกรณ์จะมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยมนุษย์ค้นพบดินปืน (Gun Powder) ซึ่งนับเป็นจุดหักเหที่ส่งผลกระทบทำให้บทบาทของการใช้สุนัขทหารเชิงยุทธวิธีลดความสำคัญลง แต่ทว่าก็เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทของสุนัขทหารให้มีมากยิ่งขึ้นในกิจกรรมการสนับสนุนการช่วยรบ (Combat Service Support, CSS) ทดแทน เช่น สุนัขยาม สุนัขยามสายตรวจ สุนัขสะกดรอย และสุนัขค้นหาทุ่นระเบิด เป็นต้น ทั้งนี้ ยุทโธปกรณ์สมัยใหม่ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นนั้น อาจมีข้อจำกัด บางประการ เช่น การได้กลิ่นที่ไม่หลากหลาย และความแน่นอนในการดมกลิ่น ซึ่งในปัจจุบันยังไม่พบข้อมูลยืนยันว่ามีประสิทธิภาพเท่ากับการใช้สุนัขในการปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงยังมีความจำเป็นต้องอาศัยขีดความสามารถอันเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของสุนัขทหารประกอบการปฏิบัติภารกิจทางทหารต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายร่วมด้วย (Department of the Army, 2005) โดยทั่วไปนั้น การฝึกสุนัขเพื่อใช้งานทางทหารจะมีอายุอย่างน้อย 12 เดือน แต่ไม่เกิน 36 เดือน แล้วแต่สภาพร่างกายของสุนัข (Department of Defense, 2020) นอกเหนือจากเรื่องของอายุที่ควรจะฝึกได้แล้วก็ยังขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ด้วย ซึ่งปัจจุบันสายพันธุ์ที่เลือกนำมาฝึกฝนและใช้งานมีอยู่ 4 สายพันธุ์หลัก คือ พันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด พันธุ์ลาบราดอร์รีทรีฟเวอร์ พันธุ์ร็อตไวเลอร์ และพันธุ์โดเบอร์แมนพินซ์เชอร์ โดยสุนัขแต่ละสายพันธุ์ก็จะมีจุดเด่นที่เหมาะกับการนำมาปฏิบัติภารกิจในรูปแบบที่แตกต่างกัน (กองทัพบก, 2545;

ศูนย์ฝึกสุนัขทหาร, 2561) อย่างไรก็ตามท่ามกลางภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับวิวัฒนาการและความซับซ้อนของเทคโนโลยีที่พัฒนา ก้าวล้ำ รุดหน้าไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทำให้การใช้งานสุนัขทหารมีความสำคัญต่อปฏิบัติการเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศเป็นอย่างมาก เช่น สุนัขทหารที่ร่วมปฏิบัติการกับหน่วยรบพิเศษของสหรัฐฯ ในการไล่ล่านายอาบู บาการ์ อัล บักดาดี จนผู้นำสูงสุดของกลุ่มรัฐอิสลาม (ไอเอส) จนมุมที่อุโมงค์ลับภายในบ้านพักของตัวเอง ทางตะวันตกเฉียงเหนือของซีเรีย เมื่อวันอาทิตย์ที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2562 (“เผยภาพสุนัขทหารร่วมปฏิบัติการล่าผู้นำไอเอส-กำลังรักษาตัว”, 2562) นอกจากนั้นผลงานที่สำคัญในอดีตของการใช้สุนัขทหารของกองทัพบกไทย ได้แก่ การจัดกำลังพลและสุนัขทหารสนับสนุนกองทัพภาคที่ 2 และกองกำลังสุรนารี ในภารกิจป้องกันประเทศยุทธการช่องบก (พ.ศ.2529-2530) การจัดกำลังพลและสุนัขทหารสนับสนุนหมวดสุนัขทหาร กองพันทหารช่างเฉพาะกิจที่ 1 ในภารกิจตรวจค้นทุ่นระเบิดและรักษาความปลอดภัยในการฟื้นฟูเส้นทางคมนาคมในประเทศกัมพูชา (3 กุมภาพันธ์ 2535-6 สิงหาคม 2536) การจัดกำลังพลและสุนัขทหารสนับสนุนหมวดสุนัขทหารกองพันทหารช่างเฉพาะกิจที่ 2 ในกองกำลังสหประชาชาติ และการจัดกำลังพล และสุนัขทหารสนับสนุนโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่แม่ฟ้าหลวง/แม่จัน ดอยตุง พ.ศ.2539-2542 (กองพันสุนัขทหาร, 2538) ส่งผลให้มีการพัฒนาการฝึกสุนัขทหาร เพื่อใช้สำหรับปฏิบัติภารกิจที่สำคัญในด้านความมั่นคงของประเทศอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ประเภทของสายพันธุ์สุนัข มีดังนี้

1. สุนัขพันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด (German Shepherd) มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย ปฏิบัติตามคำสั่งได้ดี อยากที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และมีความฉลาดเป็นอันดับ 3 ของโลก ดังนั้นจึงสามารถปฏิบัติภารกิจได้ทุกหน้าที่

2. สุนัขพันธุ์ลาบราดอร์รีทรีฟเวอร์ (Labrador Retriever) มีนิสัยรักสนุก ขี้เล่น ชอบเอาอกเอาใจเจ้าของ มีความฉลาดหลักแหลม และมีความสามารถในการดมกลิ่นที่ดีเยี่ยม รวมไปถึงสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ง่าย จากความสามารถพิเศษดังกล่าวนี้ทำให้หน้าที่ส่วนใหญ่ คือ การถูกฝึกให้ใช้ความสามารถในการดมกลิ่น เช่น ฝึกให้เป็นสุนัขสะกดรอย ฝึกให้เป็นสุนัขตรวจค้นวัตถุระเบิด และฝึกให้เป็นสุนัขตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น

3. สุนัขพันธุ์ร็อตไวเลอร์ (Rottweiler) สัญชาตญาณในการเอาตัวรอดสูง สามารถเรียนรู้คำสั่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีร่างกายที่แข็งแกร่ง อดทน ฉลาด ซื่อสัตย์ รักเจ้าของ กล้าหาญ และแฝงไปด้วยความดุร้าย แต่ก็ชอบที่จะให้เจ้าของสัมผัสร่างกายอย่างทะนุถนอม ด้วยคุณสมบัติพิเศษเหล่านี้หน้าที่ที่เหมาะสม คือ การถูกฝึกมาให้เป็นสุนัขยาม และสุนัขยามสายตรวจ

4. สุนัขพันธุ์โดเบอร์แมนพินช์เชอร์ (Doberman Pinscher) มีนิสัยตื่นตัว เชื่อฟังคำสั่งเจ้าของ มีความชาญฉลาดและมีสัญชาตญาณในการระวังภัยสูงมาก จึงถูกจัดให้เป็นสุนัขอารักขาที่ดีที่สุดในโลก ดังนั้นหน้าที่หลัก คือ ถูกฝึกมาให้เป็นสุนัขยาม และสุนัขยามสายตรวจ โดยในหน่วยทหารอเมริกันมารีนส์ ขนานนามสุนัขพันธุ์นี้ว่า “สุนัขปีศาจ”

ส่วนสายพันธุ์สุดท้ายที่เพิ่มเข้ามาก็ คือ สุนัขพันธุ์เบลเจี้ยน มาลีนอยส์ (Belgian Malinois) เป็นสุนัขสายพันธุ์ดั้งเดิมของประเทศเบลเยียม อดีตเป็นหนึ่งในสี่สุนัขต้อนแกะที่ปัจจุบันได้รับความนิยมไปทั่วโลก โดยเฉพาะในวงการทหาร ตำรวจหน่วยอาวุธและยุทธวิธีพิเศษ (Special Weapons And Tactics: SWAT) หรือสุนัขอารักขาของกองทัพเนื่องจากสายพันธุ์นี้ง่ายต่อการฝึกให้รับผิดชอบในหน้าที่ต่าง ๆ เช่น การตรวจค้นหายาเสพติดให้โทษ วัตถุระเบิด รวมถึงภารกิจค้นหาและช่วยเหลือมนุษย์ สุนัขพันธุ์มาลีนอยส์มีนิสัยคล้ายพันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด ทั้งท่วงท่าที่สง่างาม มีความสามารถในสายเลือด มีพลังสูงมาก ไม่ชอบอยู่นิ่ง รักเจ้าของ และ

ฉลาดว่องไว ด้วยคุณสมบัติพิเศษดังกล่าว จึงทำให้สามารถฝึกได้สารพัดหน้าที่ ทั้งคำสั่งให้สะกดรอย ไล่บอล ต้อนแกะ อารักขา ปีนเขา วิ่งตามจักรยานหรือแม้แต่ให้ลากเลื่อนก็ทำได้ดี ซึ่งภาระหน้าที่เหล่านี้จะต้องได้รับการฝึกตั้งแต่ยังเล็ก (เม่นแคระ, 2559)

หลักการฝึกสุนัขทหารที่สำคัญ มี 5 ประการ ดังนี้ (กองทัพบก, 2545; Department of Defense, 2000)

1. รู้ว่าฝึกอย่างไร (Know-how) โดยหลักพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการฝึก คือ ผู้บังคับสุนัขต้องรู้ว่าการเคลื่อนย้าย การปฏิบัติ เทคนิค วิธีการ และตำแหน่งเป็นอย่างไร ก่อนที่จะฝึกสุนัขได้อย่างถูกต้อง การฝึกแต่ละอย่างจะมีการบรรยายและการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานที่จะต้องยึดมั่นต่อวิธี และเทคนิคที่ถูกต้องเท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ทำให้สุนัขปฏิบัติ และเชื่อฟังตามคำสั่งของผู้บังคับสุนัขอยู่ตลอดเวลา

2. การทำซ้ำ (Repetition) วิธีการที่สุนัขเรียนและพัฒนามาสู่ความชำนาญในการปฏิบัติภารกิจ คือ การทำซ้ำโดยมีความจำเป็นอยู่ว่าสุนัขต้องได้รับคำสั่งชนิดเดียวกันซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งสามารถตอบสนองตามความต้องการของผู้บังคับสุนัขทหาร อย่างไรก็ดี ทั้งผู้บังคับสุนัขทหาร และสุนัขทหารอาจจะสูญเสียประสิทธิภาพไปได้ โดยการฝึกคำสั่งใดคำสั่งหนึ่งมากไปในห้วงระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้น จะเป็นการดีที่สุดเมื่อฝึกคำสั่งหนึ่งประมาณ 5 นาที แล้วเปลี่ยนไปฝึกคำสั่งอื่นต่อไป แต่หากวิธีนี้เป็นไปไม่ได้ อย่างน้อย 10 นาที แล้วให้ผ่านไปก่อนที่จะกลับมาฝึกคำสั่งเดิมอีกครั้งหนึ่ง ในการฝึกระยะแรกมีความจำเป็นที่จะต้องแสดงให้สุนัขรู้ว่าจะทำอะไร เมื่อได้รับคำสั่งเฉพาะ หากจำเป็นจะต้องจัดท่าสุนัขให้ถูกต้องร่วมไปด้วย ควรหมั่นทำการฝึกซ้ำให้บ่อยครั้งเท่าที่จำเป็นจนกระทั่งสุนัขเรียนรู้ว่าจะทำอะไรเมื่อได้รับคำสั่ง ไม่ควรปล่อยให้สุนัขทำท่าที่ไม่ถูกต้อง

3. ความอดทน (Patience) เพื่อให้สุนัขปฏิบัติตามคำสั่งชนิดเดียวกันซ้ำจนกระทั่งทำได้ถูกต้อง ผู้บังคับสุนัขจะต้องควบคุมตนเองเป็นอย่างมาก หากผู้บังคับสุนัขไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีก็จะสูญเสียการควบคุม ซึ่งจะทำให้สุนัขสับสนได้

4. การชม (Praise) ผู้บังคับสุนัขที่มีความอดทนสามารถกระตุ้นสุนัขของตนเองอย่างถูกต้องด้วยการชม เมื่อใดก็ตามที่สุนัขสามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้สำเร็จ แม้ว่าจะทำมากครั้งกว่าที่คาดหมายก็ควรจะให้รางวัลสุนัขเสมอ ด้วยการตบเบา ๆ ที่หัวไหล่ หรือด้วยวิธีอื่น เนื่องจากสุนัขจะมีความห่วงใยในการทำให้ผู้บังคับสุนัขพึงพอใจ และผู้บังคับสุนัขก็ควรจะตอบสนองโดยการชมสุนัขมาก ๆ เมื่อสุนัขถูกชมจะมีความรู้สึกว่าได้กระทำสิ่งที่ถูกต้องและพร้อมที่จะกระทำอีกในคราวต่อไป เมื่อได้รับคำสั่งเดียวกัน มีวิธีการที่ได้ผลหลายอย่างที่นำมาใช้ชมสุนัข โดยวิธีการที่นำมาใช้กันบ่อย ๆ คือ คำพูดที่แสดงออกถึงความเมตตา อ่อนโยน ผู้บังคับสุนัขบางคนอาจชอบตบสุนัขเบา ๆ ทุกครั้งที่จะให้รางวัล บางคนอาจยอมให้สุนัขไปวิ่งเล่นและเล่นด้วยประมาณ 2-3 นาที หรือยอมให้สุนัขทำตามสิ่งที่ชอบทำ และบางคนอาจจะนำเอาวิธีการชมทั้งสองอย่างมารวมกันก็ได้เนื่องจากสุนัขแต่ละตัวต้องการวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้บังคับสุนัขแต่ละคนจะต้องพิจารณาว่า วิธีใดที่มีความเหมาะที่สุดกับสุนัขของตนเอง ซึ่งจะรู้ได้จากการคลุกคลีกับสุนัขในห้วงแรก

5. การแก้ไข (Correction) สุนัขจะไม่เข้าใจสิ่งที่ถูกหรือผิดเหมือนกับมนุษย์ โดยสุนัขจะเรียนรู้ด้วยการให้รางวัล และการแก้ไขที่สอน หากสุนัขปฏิบัติไม่ถูกต้องอย่าปล่อยให้ทำต่อ ต้องหยุดการชม และดุว่า “ไม่” หรือกระตุกสายจูงอย่างเร็ว ซึ่งได้ผ่านการพิสูจน์แล้วว่า เป็นการแก้ไขที่พอเพียงแล้ว ผู้บังคับสุนัขจะต้องไม่ตบ ตี เตะ หรือทำร้ายสุนัขไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม เวลาเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขทุกอย่าง สุนัขไม่สามารถเชื่อมโยงการทำโทษ ซึ่งเขาเคยทำผิดมาในอดีตก่อนการแก้ไขใหม่ได้ ดังนั้นการแก้ไขไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตามควรจะทำทันที สำหรับการแก้ไขสุนัขที่มีลักษณะงุ่มง่ามชักช้าในการสอน กรณีต่าง ๆ เหล่านี้ควรแก้ไขโดยทำการฝึกให้ช้าลง นอกจากนี้ผู้บังคับสุนัขต้องเฝ้าสังเกต อดทน ควบคุมตัวเองให้ได้ อีกทั้งมีความรอบคอบ และสุขุม เป็นสิ่งจำเป็นในการแก้ไขพฤติกรรมสุนัข

การฝึกสุนัขทหารเฉพาะหน้าที่

กองทัพบกโดยกรมการสัตว์ทหารบก มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการใช้สุนัขทหารในหน้าที่ต่าง ๆ เช่น สุนัขยามสายตรวจ และสุนัขตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น สำหรับภารกิจการฝึกสุนัขทหารเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของกองทัพบกไทยตามคู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร จะมีหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งในทุกหน้าที่ ส่วนที่แตกต่างกันในแต่ละหน้าที่นั้น ๆ คือ การฝึกเฉพาะหน้าที่ทั้ง 7 หน้าที่ ดังนี้ (กรมการสัตว์ทหารบก, 2557)

1. สุนัขลาดตระเวน นอกจากมีการฝึกตามหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งแล้ว จะมีการฝึกการใช้ประสาทสัมผัสทางจมูก การฝึกการสร้างความสงสัย การฝึกลาดตระเวนขั้นต้น การฝึกลาดตระเวนขั้นกลาง การฝึกลาดตระเวนขั้นสูง และการฝึกพิเศษ

2. สุนัขสะกดรอย นอกจากมีการฝึกตามหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งแล้ว จะมีการฝึกการใช้ประสาทสัมผัสทางจมูก การฝึกสุนัขสะกดรอย การฝึกสะกดรอยขั้นต้น การฝึกสะกดรอยขั้นกลาง การฝึกสะกดรอยขั้นสูง และการฝึกพิเศษ

3. สุนัขตรวจค้นทุ่นระเบิดและอุโมงค์ นอกจากมีการฝึกตามหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งแล้ว จะมีการฝึกการใช้ประสาทสัมผัสทางจมูก การฝึกสุนัขค้นทุ่นระเบิดขั้นต้น การฝึกสุนัขค้นทุ่นระเบิดขั้นกลาง การฝึกสุนัขค้นทุ่นระเบิดขั้นสูง และการฝึกพิเศษ

4. สุนัขตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ นอกจากมีการฝึกตามหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งแล้ว จะมีการฝึกค้นหาและคาบสิ่งของ การฝึกค้นหาและจดจำกลิ่นยาเสพติดให้โทษพร้อมของรางวัล การฝึกการแจ้งเตือนของสุนัขตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ และการฝึกปฏิบัติการตรวจค้นยาเสพติดให้โทษและการแจ้งเตือน

5. สุนัขตรวจค้นวัตถุระเบิด นอกจากมีการฝึกตามหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งแล้ว จะมีการฝึกค้นหาและคาบสิ่งของ การฝึกค้นหาและจดจำกลิ่นสารตั้งต้นวัตถุระเบิดพร้อมของรางวัล การฝึกการแจ้งเตือนของสุนัขตรวจค้นวัตถุระเบิด และการฝึกปฏิบัติการตรวจค้นวัตถุระเบิดและการแจ้งเตือน

6. สุนัขยาม นอกจากมีการฝึกตามหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งแล้ว จะมีการฝึกยั่วยุ การฝึกต่อสู้ การฝึกค้นหา การฝึกตรวจค้น ต่อสู้คุ้มกันและควบคุม การฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งในภูมิประเทศและฝึกข้ามเครื่องกีดขวาง และการฝึกยามสายตรวจ

7. สุนัขยามสายตรวจ นอกจากมีการฝึกตามหลักการฝึกสุนัขทหาร และการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งแล้ว จะมีการฝึกยั่วยุ การฝึกความดุในการควบคุมขั้นต้น การฝึกความดุในการควบคุมขั้นสูง การฝึกตรวจค้นอาคาร การฝึกสะกดรอย การฝึกค้นหาและเตือนภัย และการฝึกสายตรวจยานยนต์

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปสายพันธุ์สุนัขที่เหมาะกับภารกิจการฝึกสุนัขทหาร เพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของกองทัพไทยในแต่ละหน้าที่ของสุนัขทหารได้ดังนี้

ตาราง สายพันธุ์สุนัขที่เหมาะกับภารกิจการฝึกสุนัขทหารเพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของกองทัพไทย

การปฏิบัติหน้าที่ของสุนัขทหาร	สายพันธุ์สุนัข	เหตุผลประกอบความเหมาะสมของสายพันธุ์ในแต่ละหน้าที่
ลาดตระเวน	เยอรมันเชพเพิร์ด	มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย อยากเรียนรู้ มีความฉลาดสูงเป็นอันดับ 3 ของโลก
	เบลเจี้ยน มาลีนอยส์	มีความสามารถในสายเลือด มีพลังสูงมาก ไม่ชอบอยู่นิ่ง รักเจ้าของ ฉลาดว่องไว
สุนัขสะกดรอย	ลาบราดอร์รีทรีฟเวอร์	มีความสามารถในการดมกลิ่นที่ดีเยี่ยม ฉลาด ชอบเอาใจเจ้าของ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี
	เยอรมันเชพเพิร์ด	มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย อยากเรียนรู้ มีความฉลาดสูงเป็นอันดับ 3 ของโลก
	เบลเจี้ยน มาลีนอยส์	มีความสามารถในสายเลือด มีพลังสูงมาก ไม่ชอบอยู่นิ่ง รักเจ้าของ ฉลาดว่องไว
สุนัขตรวจค้นทุ่นระเบิดและอุโมงค์	เยอรมันเชพเพิร์ด	มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย อยากเรียนรู้ มีความฉลาดสูงเป็นอันดับ 3 ของโลก
สุนัขตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ	ลาบราดอร์รีทรีฟเวอร์	มีความสามารถในการดมกลิ่นที่ดีเยี่ยม ฉลาด ชอบเอาใจเจ้าของ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี
	เบลเจี้ยน มาลีนอยส์	มีความสามารถในสายเลือด มีพลังสูงมาก ไม่ชอบอยู่นิ่ง รักเจ้าของ ฉลาดว่องไว
	เยอรมันเชพเพิร์ด	มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย อยากเรียนรู้ มีความฉลาดสูงเป็นอันดับ 3 ของโลก
สุนัขตรวจค้นวัตถุระเบิด	เยอรมันเชพเพิร์ด	มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย อยากเรียนรู้ มีความฉลาดสูงเป็นอันดับ 3 ของโลก
	เบลเจี้ยน มาลีนอยส์	มีความสามารถในสายเลือด มีพลังสูงมาก ไม่ชอบอยู่นิ่ง รักเจ้าของ ฉลาดว่องไว
	ลาบราดอร์รีทรีฟเวอร์	มีความสามารถในการดมกลิ่นที่ดีเยี่ยม ฉลาด ชอบเอาใจเจ้าของ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี
สุนัขยาม	โดเบอร์แมนพินช์เชอร์	มีนิสัยตื่นตัว เชื่อฟังคำสั่งเจ้าของ มีความชาญฉลาด มีสัญชาตญาณในการระวังภัยสูงมาก
	ร็อตไวเลอร์	มีร่างกายที่แข็งแกร่ง อดทน ฉลาด ซื่อสัตย์ กล้าหาญ และแฝงไปด้วยความดุร้าย
	เยอรมันเชพเพิร์ด	มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย อยากเรียนรู้ มีความฉลาดสูงเป็นอันดับ 3 ของโลก
สุนัขยามสายตรวจ	ร็อตไวเลอร์	มีร่างกายที่แข็งแกร่ง อดทน ฉลาด ซื่อสัตย์ กล้าหาญ และแฝงไปด้วยความดุร้าย
	โดเบอร์แมนพินช์เชอร์	มีนิสัยตื่นตัว เชื่อฟังคำสั่งเจ้าของ มีความชาญฉลาด มีสัญชาตญาณในการระวังภัยสูงมาก
	เยอรมันเชพเพิร์ด	มีนิสัยกระตือรือร้น กล้าหาญ เชื่อฟังเจ้านาย อยากเรียนรู้ มีความฉลาดสูงเป็นอันดับ 3 ของโลก

ที่มา: กองทัพบก, 2545 และ ศูนย์ฝึกสุนัขทหาร, 2561

เหตุผลในการนำสุนัขมาใช้งานทางทหาร

สำหรับการฝึกในหนึ่งวันของสุนัขทหาร จะได้รับการฝึกอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกับทหาร โดยในช่วงเช้าเวลา 5.30-6.30 น. สุนัขทหารที่อยู่ในการฝึกจะต้องวิ่งออกกำลังกายพร้อมกับทหารผู้ควบคุม หลังจากนั้นในช่วง 9.00-12.00 น. จะเป็นช่วงเวลาของการฝึกทักษะต่าง ๆ ตามหน้าที่ให้กับสุนัขทหาร ไม่ว่าจะเป็นการฝึกให้เชื่อฟังคำสั่งพื้นฐาน การฝึกการควบคุมร่วมกับทหารผู้ควบคุม การฝึกเฉพาะหน้าที่ (ฝึกดมกลิ่นวัตถุแปลกปลอม ฝึกระวังภัย ฝึกลาดตระเวน ฯลฯ) ส่วนช่วงเวลาในการให้อาหารจะอยู่ในช่วง 15.00-16.00 น. หลังจากนั้นก็จะปล่อยให้สุนัขพักผ่อน จะทำอย่างนี้เป็นประจำทุกวัน และเพิ่มศักยภาพในการฝึกฝนของสุนัขที่อยู่ในการฝึกขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยสุนัขทหารของกองทัพบกไทยจะต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการนำสุนัขมาใช้ในงานทางทหาร ดังนี้ต่อไปนี้ (เว็บมาสเตอร์มะเหมี่ยว, 2562)

1. ความฉลาด สุนัขทหารจะต้องสามารถเข้าใจคำพูดมนุษย์ และปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องไม่น้อยกว่า 100 คำ ถ้าเทียบกับมนุษย์ก็จะเท่ากับเด็กอายุ 8 ขวบ ซึ่งเพียงพอในสื่อสารระหว่างทหารผู้ฝึก และสุนัขที่จะต้องทำงานร่วมกัน

2. ประสาทสัมผัสพิเศษ สุนัขทหารมีประสาทสัมผัสพิเศษ เมื่อเทียบกับมนุษย์แล้วดีกว่าหลายเท่า หูของสุนัขสามารถรับคลื่นเสียงดีกว่ามนุษย์ 6 เท่า ทำให้รับฟังได้ดีกว่า 20 เท่า จมูกของสุนัขดีเป็นพิเศษ สามารถแยกกลิ่นออกมากมายดีกว่ามนุษย์ 40 เท่า สุนัขมองเห็นดีกว่ามนุษย์ 10 เท่า ทำให้สามารถใช้ในการพิสูจน์ทราบได้รวดเร็วและแน่นอน

3. ความดุและความกล้าเนื่องจากสุนัขมีสัญชาตญาณในการต่อสู้อยู่แล้ว เมื่อได้นำมาฝึกเพิ่มเติมจะมีคุณสมบัติในการต่อสู้เหมาะสมกับภารกิจที่ต้องปฏิบัติ

4. หวงอาณาเขตของตัวเอง ซึ่งคุณสมบัติข้อนี้จะมีประโยชน์ในการฝึกให้สุนัขทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ได้ดีมาก

5. ความซื่อสัตย์และจงรักภักดี เพราะเมื่อสุนัขมีความจงรักภักดีต่อเจ้าของแล้วก็ย่อมที่จะหวงแหน และระวังป้องกันภัยผู้เป็นเจ้านาย

6. ความแข็งแรงอดทน สุนัขทหารต้องมีร่างกายที่แข็งแรงมาก และมีความอดทนสูง ต้องสามารถทนต่อสภาพภูมิประเทศและสภาพดินฟ้าอากาศได้ทุกรูปแบบ เพื่อไม่ให้เป็นปัญหาต่อการปฏิบัติภารกิจ

7. สีขนพรางตา ถ้าสังเกตจะพบว่าสุนัขทหารทั้งหมดจะมีสีที่ค่อนข้างเข้ม เพราะจะสามารถพรางตาในขณะปฏิบัติภารกิจในภูมิประเทศได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการนำสุนัขมาใช้งานทางทหาร คือ มีความเป็นมิตรกับมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ได้รู้จักการเลี้ยงสุนัข และการใช้สุนัขในงานเกี่ยวกับการต่อสู้ การระวังภัยมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ โดยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้ค้นพบนั้น พอจะประมาณได้ว่า ในสมัยก่อนคริสต์ศักราชกว่า 2,000 ปี ปรากฏว่า มีการใช้สุนัขในการช่วยสังคมมนุษย์อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ล่าสัตว์ และการใช้เฝ้าเคหะสถาน เป็นต้น (กรมการสัตว์ทหารบก, ศูนย์การสุนัขทหาร, ม.ป.ป.)

ความจำเป็นในการใช้สุนัขทหารของกองทัพบกในปัจจุบัน

ปัจจุบันยังมีความจำเป็นในการใช้สุนัขทหารของกองทัพบกที่เป็นภารกิจหลัก คือ การจัดชุดสุนัขทหารสนับสนุนภารกิจด้านยุทธการร่วมกับหน่วยเฉพาะกิจประจำจังหวัดทั้ง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ในการปฏิบัติหน้าที่ 3 หน้าที่ ได้แก่ สุนัขตรวจค้นทุ่นระเบิดและอุโมงค์ สุนัขลาดตระเวน และสุนัขสะกดรอย โดย 1 ชุดสุนัขทหาร จะประกอบด้วยสุนัขทหาร 1 ตัว กับผู้บังคับสุนัขทหาร 1 นาย อีกทั้งยังมีการจัดชุดสุนัขทหารในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวสนับสนุนศูนย์ปฏิบัติการทุ่นระเบิดแห่งชาติ ศูนย์บัญชาการทางทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย ซึ่งปัญหาทุ่นระเบิดของประเทศไทย

เกิดขึ้นเนื่องจากตลอดระยะเวลากว่า 50 ปี ที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาทั้งความขัดแย้งทางอุดมการณ์แนวความคิดภายในประเทศ และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ของประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้การแก้ปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่มักจบลงด้วยการใช้ความรุนแรง การใช้อาวุธ รวมทั้งการใช้ทุ่นระเบิด ซึ่งเป็นอาวุธที่นิยมใช้อย่างกว้างขวางในขณะนั้น ทำให้พื้นที่ภายในบางส่วนและบริเวณชายแดนทั้ง 4 ด้านรอบประเทศ ประสบปัญหาจากทุ่นระเบิด และสรรพวุธระเบิดที่ยังไม่ระเบิด (Unexploded Ordnance: UXO) ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจ ตามแนวชายแดนร่วมกับประเทศเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ดีตามสถานที่สำคัญ เช่น กองบัญชาการกองทัพบก หรืองานสำคัญต่าง ๆ ก็จะมีการใช้สุนัขยาม หรือสุนัขยามสายตรวจ สำหรับภารกิจในการตรวจค้นวัตถุระเบิดจะใช้สุนัขตรวจค้นวัตถุระเบิด ส่วนสุนัขตรวจค้นยาเสพติดให้โทษจะใช้ตรวจค้นยาเสพติด ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น สนามบินสุวรรณภูมิ เป็นต้น นอกจากนั้น ในปัจจุบันยังมีการฝึกสุนัขเพื่อประโยชน์ต่อสังคม เช่น สุนัขนำทางเพื่อผู้พิการทางสายตา โดยมีการจัดโครงการสุนัขเพื่อนำทางสำหรับคนตาบอดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ สมาคมคนตาบอดแห่งประเทศไทย เครือเจริญโภคภัณฑ์ และกองทัพบก ซึ่งทางกองทัพบกนั้นได้มีการมอบหมายให้ “กรมการสัตว์ทหารบก” ให้การสนับสนุนด้านพลชุดครูต้นแบบไว้สอนวิชาให้กับบุคลากรเพื่อเป็นแนวทางฝึกให้กับสุนัขนำทาง อีกทั้งยังมีการสนับสนุนในส่วนของสถานที่เพื่อการฝึก มีการนำสุนัขสายพันธุ์ลาบราดอร์รีทรีฟเวอร์จำนวน 20 ตัว มาทำการฝึก โดยคาดการณ์ว่าจะต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการประมาณ 3-5 ปี ควบคู่ไปกับมีการจัดตั้งสถาบันสุนัขนำทางของประเทศไทยเพิ่มขึ้นมาด้วย (“พม.ร่วมประชารัฐผุดโครงการสุนัขนำทางคนตาบอดครั้งแรก”, 2560)

ภาพ การปฏิบัติงานของชุดสุนัขตรวจค้นทุ่นระเบิดในพื้นที่เสี่ยงภัย จังหวัดยะลา เมื่อปี พ.ศ.2561
ที่มา: หน่วยปฏิบัติการทุ่นระเบิดด้านมนุษยธรรม, 2561

บทสรุป

การฝึกสุนัขทหารของกองทัพบก มี 4 สายพันธุ์หลัก ได้แก่ พันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด พันธุ์ลาบราดอร์รีทรีฟเวอร์ พันธุ์ร็อตไวเลอร์ และพันธุ์โดเบอร์แมนพินซ์เชอร์ ส่วนสายพันธุ์สุดท้ายที่เพิ่มเข้ามาก็คือ สุนัขพันธุ์เบลเจี้ยนมาลีนอยส์ โดยหลักการฝึกสุนัขทหารที่สำคัญ มี 5 ประการ คือ 1) รู้ว่าฝึกอย่างไร 2) การทำซ้ำ 3) ความอดทน 4) การชม และ 5) การแก้ไข ซึ่งเคล็ดลับหลักในการฝึกสุนัข คือ การได้รับรางวัล แต่สิ่งที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกับสุนัข เนื่องจากปกติสุนัขจะเทียบเป็นสัตว์ฝูง เพราะมนุษย์ได้พัฒนาสายพันธ์สุนัขป่ามาเป็นสุนัขบ้าน ดังนั้น สุนัขจะเชื่อจ่าฝูง ฉะนั้นผู้ฝึกสุนัขจึงได้ใช้ความเป็นจ่าฝูงมาเป็นผู้ควบคุมทำให้สุนัขจะเชื่อฟัง รวมถึงการมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ฝึกสุนัขกับสุนัขด้วย โดยหลักการฝึกสุนัขทหารกับสุนัขทั่วไปจะมีความคล้ายคลึงกัน แต่จุดประสงค์ที่ต้องการจะแตกต่างกัน ถ้าเป็นสุนัขทั่วไปอาจจะแค่อยากให้เชื่อฟัง ให้นั่ง ให้หมอบ ซึ่งสุนัขทหารก็จะเหมือนกัน เพียงแต่ว่าการฝึกสุนัขทหารจะมีการหวังผลมากกว่า เช่น เมื่อพบวัตถุระเบิด ยาเสพติด หรือคนร้าย สุนัขจะเตือน จะเห็นได้ว่าพื้นฐานการฝึกก็จะเหมือนกัน แต่สุนัขทหารจะฝึกมากกว่าสุนัขทั่วไป ทำให้ต้องคัดเลือกตัวที่เก่ง ฉลาด และแข็งแรง มาทำการฝึกเพื่อเป็นสุนัขทหารของกองทัพบกไทย สำหรับภารกิจการฝึกสุนัขทหารเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของกองทัพบกไทยตามคู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร ซึ่งจะมีหลักการฝึกสุนัขทหารและการฝึกเชื่อฟังตามคำสั่งในทุกหน้าที่ ส่วนที่แตกต่างกันในแต่ละหน้าที่นั้น ๆ คือ การฝึกเฉพาะหน้าที่ทั้ง 7 หน้าที่ ได้แก่ 1) ลาดตระเวน 2) สะกดรอย 3) ตรวจค้นทุ่นระเบิดและอุโมงค์ 4) ตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ 5) ตรวจค้นวัตถุระเบิด 6) ยาม และ 7) ยามสายตรวจ ซึ่งในปัจจุบันศูนย์การสุนัขทหาร กรมการสัตว์ทหารบก มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการฝึกและใช้สุนัขทหารในหน้าที่ต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการสัตว์ทหารบก, ศูนย์การสุนัขทหาร. (ม.ป.ป.). *คู่มือการฝึกสุนัขทหาร โรงเรียนสุนัขทหาร ศูนย์การสุนัขทหาร กรมการสัตว์ทหารบก*. นครราชสีมา: ศูนย์การสุนัขทหาร กรมการสัตว์ทหารบก.

_____. (2557). *คู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร (สำหรับ สุนัขตรวจค้นทุ่นระเบิดและอุโมงค์)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

_____. (2557). *คู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร (สำหรับ สุนัขตรวจค้นยาเสพติดให้โทษ)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

_____. (2557). *คู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร (สำหรับ สุนัขตรวจค้นวัตถุระเบิด)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

_____. (2557). *คู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร (สำหรับ สุนัขยาม)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

_____. (2557). *คู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร (สำหรับ สุนัขยามสายตรวจ)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

_____. (2557). *คู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร (สำหรับ สุนัขลาดตระเวน)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

_____. (2557). *คู่มือการฝึกว่าด้วยแบบฝึกผู้บังคับสุนัขทหาร (สำหรับ สุนัขสะกดรอย)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

กองทัพบก. (2545). *คู่มือเทคนิคว่าด้วยการใช้สุนัขทหาร (คท. 13-1)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

_____. (2545). *คู่มือราชการสนาม ว่าด้วยกองพันสุนัขทหาร (รส. 13-100-2)*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

กองพันสุนัขทหาร. (2538). *อัตราการจัดและยุทโธปกรณ์ หมายเลข 4-25*. กรุงเทพฯ: กองทัพบก.

เว็บมาสเตอร์มะเหมี่ยว, (2562). *สัมภาษณ์ เจาะลึกชีวิต นักรบสายจูงผู้กล้า แห่งกองทัพไทย*. สืบค้นเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2562, จาก https://www.dogilike.com/content/tip/3395/

เผยภาพสุนัขทหารร่วมปฏิบัติการล่าผู้นำไอเอส-กำลังรักษาตัว. (2562, 29 ตุลาคม). *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้นเมื่อ 14 กันยายน 2563, จาก https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/852574

พม.ร่วมประชารัฐผุดโครงการสุนัขนำทางคนตาบอดครั้งแรก. (2560, 15 กันยายน). *ไทยรัฐออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2563, จาก https://www.thairath.co.th/news/society/1070844

เม่นแคระ. (2559, 15 พฤษภาคม). เบลเจี้ยน มาลินอยส์ กล้าหาญ-ห้าวสุด ๆ. *คม ชัด ลึก*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562, จาก http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/227606

ศูนย์ฝึกสุนัขทหาร. (2561). *แนะนำสายพันธ์สุนัขที่นิยมนำมาฝึกเพื่อเป็นสุนัขทหาร*. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2561, จาก http://mint26th.blogspot.com/2015/04/blog-post.html

หน่วยปฏิบัติการทุ่นระเบิดด้านมนุษยธรรม. (2561). *รายงานการปฏิบัติงานของชุดสุนัขตรวจค้นทุ่นระเบิดในพื้นที่เสี่ยงภัย บ้านเมาะยี อำเภอกาปัง จังหวัดยะลา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บัญชาการทางทหาร, ศูนย์ปฏิบัติการทุ่นระเบิดแห่งชาติ.

Department of Defense. (2000). *Military Working Dog Procurements* (Audit report). Washington: Office of the Inspector General, DoD.

_____. (2020). *341st Training Squadron*. Retrieved February 17, 2020 from https://www.k9history.com/department-defence-mwd-training.htm

Department of the Army. (2005). *Military Working Dogs-Field Manual No. 3-19.17*. Washington: Headquarters, Department of the Army.